

Refleksije

Zgrešena polemika

Znamenje današnjih dni so nedvomno ostro formulirani svetovni nazori, ki si stojijo nasproti in katerim je umetniško delo najkočljivejši problem, ker sega z močjo svojih vsečloveških vrednot daleč preko slehernega dogmatičnega utilitarizma. Radi tega nas ne čudi, če zbrise ta ali ona stran tega ali onega umetnika iz svojega srca, če prelepi na njegovo delo ustrezajočo etiketo in ga postavi v kot med staro šaro. Tak je tek posvetnega življenja — kdo bi torej terjal spoštovanje ali ljubezen tam, kamor drugam zagledano oko ne vidi.

Radi tega se v tem smislu ne strinjamo s tistimi, ki jim članek Rajka Ložarja v „Domu in Svetu“: „Kaj bi bilo, če bi bilo“, posvečen Otonu Župančiču radi znane zadeve, beli glavo, češ, da očituje premalo priznanja možu ki je ustvaril na prelomu stoletja tako visoke lirične umetnine. Razumeti je pač treba, da je za Ložarja dal Župančič narodu „kup nepotrebnih vprašanj in dvomov“, kar je zanj bistveno gotovo važnejše, kakor pa moč, duh in silovitost Župančičevega umetniškega izraza.

Omenjeni članek nas zanima s čisto drugih vidikov, namreč kot polemika, ki je naravnost zgled, kako bi pero, ki mu gre res in edinole za stvar, ne smelo pisati, vrhu tega pa kot spis, kjer je člankar v svetovnonazorski zaslepljenosti segel mnogo predaleč, tja, kjer ga kvečjemu še utegne opravičiti ozkosrčni koncept kranjske province.

V znanem članku „Adamič in slovenstvo“ je Oton Župančič napisal niz misli, ki so naletele na precej splošen odpor. Navzlic temu, da ni povezan v trdno logično zgradbo, je bilo tam mogoče izluščiti nekaj nazorov, ki jim je osnovno razpoloženje našega narodnega žitja bistveno nasprotno. Naravno so izzvali razne odgovore, kar je povsem v redu, kolikor je bil nazor postavljen zoper nazor, kolikor je sprožena misel udarila zoper zmoto. V temelju drugače pa je zgrabil Ložar ta problem. Če v širokih obrisih začrtamo fiziognomijo njegovega članka, vidimo, da ni prav za prav nikjer postavil nazora zoper nazor, pozitivne lastne resnice zoper napačno misel. Dočim se z Župančičevimi mnenji le rahlo poigrava, se skuša preko človeka, njegove okolice in svetovnega nazora prebiti do vzrokov, zakaj je Župančič vse to tako napisal; znanstveno skuša dokazati, da mora taka in taka osebnost s to in to miselno usmeritvijo nujno priti do nazorov, ki so bili v članku napisani. Tak analitični postopek — sam po sebi po največkrat suh in neživljenjski — se nam zdi spričo Župančiča-pesnika navijanje mrtvih misli, spričo Župančiča esejista pa dokaj nevaren. Tej nevarnosti se L. ni izognil, pač pa je na vseh treh etapah svojega premissljevanja zagrešil izpade in zaključke, ki terjajo korekture.

L. ni Župančičev članek le taka in taka konkretna zmota, pač pa razbere iz njega celo možnost misli, „da Župančič nemara sploh obžaluje svoje delo in da ga je izvršil za nas“ (str. 325). Na drugem kraju najdemo aprioristično trditve do kraja poučenega človeka, češ „da sodobnega slovenskega in svetovnega življenja ne pozna več“, radi česar ni čuda, da je tako imenitno nasedel Ljub. Zvonu in njegovi modi kakor posredno trdi L. Ne kaže sicer, da bi psihološko poskušali zajeti osebnost, ki bi se zgornje trditve prilegale na njen obraz, vendar je na prvi pogled

jasno, da bi ne bila ne posebno prikupljiva, ne bogsigavedi kakšnega globljega notranjega življenja sposobna. Zlasti če upoštevamo še to, da si ta gospod Župančič domišlja, da je „v svetu premalo poznan“ (str. 325). Ali ni s tako kožo na licih mogoč le nadut in prazen obraz, ki ni prav za prav niti toliko vreden, da se spotikamo ob njegovih besedah? Vprašanje je le, če bi Ložar znal te — milo rečeno — nepremišljene žalitve tudi podpreti in dokazati. Zlasti zadnjo. Kakršnakoli sveta jeza ne more opravičiti te geste, ki se v načelnem boju ne plaši, da neutemeljeno, brez potrebe in brez trohice opravičenosti blati človeka. „On misli, da je premalo poznan“. Ali ne zadiši iz tega stavka tisti zloglasni žurnalistični ton vsega našega časopisja brez izjeme iz časov političnih bojev, katerega je vsakega kulturnega člana našega naroda lahko sram?

Podobno uhaja iz okvirov resne revije tistih del spisa, kjer L. prenaša del Župančičeve krivde na stari Ljub. Zvon in na ta način poskuša razložiti, kako je prišlo do tega, da je Župančič napisal ravno tak in tak članek. Namreč odstavek „Potrebno pojasnilo“. Tu navajati kakšna posebna pojasnila bi bilo zares odveč. Že sama izrazna zbirka: Zvon in njegova družba, moda Ljub. Zvona, konkurenca tovariša Zvona, senzacije ta list zelo ljubi, pomežikavanje sredstvom, ki naj potisnejo nasprotnika ob zid — že to govori prav jasno, da gre v tem odstavku za nenaden, pristrasten napad, ki ga Zvonova družba sicer ni sprožila, pač pa ga je rodila tiha mržnja piščeva. Mržnja do vsega, kar je pisalo kdaj v Zvon, mržnja, ki je sama po sebi tako zadostno pojasnilo, da ni treba pristavljati ničesar več. Razumljiva so razna nasprotja, ideološka pa tudi druga, te vrste strupena sovražnost pa preseneča. Zlasti, ker je popolnoma slepa za sleherno očitnost; saj tistega otroškega dokazovanja, kako je Zvon serviral Adamiča temu neki tako nebogljenemu in nevednemu Župančiču, vendar ne more verjeti nobena resna glava. Pripomnili bi le to-le: Če je Ljub. Zvon kdaj na tak način napadel Dom in Svet ali če ga bo v bodoče katerikoli „nasprotnik“ — to ni bilo in ne bo prav in bo dotičnega glasila nevredno, kakor je „Potrebno pojasnilo“ Doma in Sveta.

Preko Župančiča človeka in njegovih mentorjev prehaja L. k analizi Župančiča misleca, da bi dal tu dokončni naglas svoji študiji in raztolmačil, odkod in zakaj Župančičeva zmeta. Pri tem pribije tole formulo: Župančičev svetovni nazor — determinizem, pesimizem, nihilizem in materializem — plus Župančičeva estetika — žonglerstvo in artizem — sta poleg Župančičevega nepoznanja sodobnega sveta rodila možnost, da je napisal svoj članek „Adamič in slovenstvo“. V tej formuli pa je obseženo tisto zavedno ali nezavedno mišljenje, ki ga L. sicer nikjer ne izreče, ki pa je dejansko edini izvor nagiba, da je v odporu zoper Župančičeve misli ubral prav to pot. Mišljenje, ki se v bistvu upira ž. svobodoumnosti in zavrača njegov svetovni nazor. Tu je ključ do teh izvajanj, ki jim ves znanstveni videz ne pomore do objektivnejšega nivoja. Način, kako so pisana, tisti z viška grmeči ton dogmatične apriornosti, ki diha iz vsake vrstice, naravnost sili, da formulo obrnemo in tako spoznamo njeno pravo lice: obsodbo tega svobodnega nazora, obsodbo tega artizma, ki sta sposobna roditi tako zablodo. In sicer zdaj, zlasti pa že davno nekoč poprej, ko sta rodila verz: Ti, morje si močnejše kot sveti križ! Tu je privezana nit o naravoslovnem vidiku, o Župančičevi vegetabilnosti itd. V njega so prav za prav zagledana vsa L. sklepanja in vse trditve, kakor v poglavito ost, ki bode.

Spričo vsega tega je L. analiza manj važna, ker služi le nekemu izrazitemu namenu, ni pa nikaka nepristrastna, sproščena težnja, ki bi svobodno, zlasti pa po svoji kvalitativnosti Župančičevemu liku ravna, poskušala dojeti to osebnost. Kljub temu se je bežno dotaknemo v njenih osnovah.

L. je v svojem razmotrivanju razbil Ž. na dva dela: na pesnika in na misleca. Njegov miselni obraz zajema po večini iz pesniškega dela, prav tako estetik, z dognanim pa razlaga Ž. miselno manifestacijo. Hkratu pristavlja, da nima nič zoper udore take miselnosti v umetnost, kar znači, da mu ne gre, da bi radi svetovnega nazora zanikal pesnika. Pač pa naskoči misleca. Tu ne smemo pozabiti, v kakšnem razmerju se znajde Ž. pod L. kritičnim peresom. Na eni strani pesniško delo vsega življenja, na drugi pa nekaj strani dolg članek, kjer govori Župančič svoje misli o narodu in o sodobni književnosti. In spričo teh nekaj misli, se zdi L. popolnoma v redu, da z njimi ilustrira Ž. svetovni nazor in ga zavrže radi zablod, ki jih tako očitne more neki roditi le on. Ali ni tu nekaj narobe? Ali ni iz tega ravnanja razvidno, da je L. v bistvu ves Župančič prav radi svojega svetovnega nazora nekaj, kar mu ne gre v račun? In da je v tem slučaju samo porabil priliko, da do korena obračuna z njim in s takim svetovnim nazorom hkratu kot z neko zanj laživrednoto? In ali ni spričo tega L. iskrenost, da bi na podlagi Župančičevih trditvev prodril do vzrokov, ki so ga vodili do znanih misli, zelo dvomljiva?

Za svoj namen si je L. skonstruiral dokaj zapleteno zmes raznih filozofskih izmov, brez ozira na njih polno funkcionalnost in brez ozira na Župančičevo celotno osebnost. Toda, ali L. res verjame, da je svetovni nazor nekaj tako absolutnega, kjer nujno in matematično natančno sledi temu in temu izmu tak in tak pogled na svet? In da, recimo, utrinek takega izma dokončno odločuje in usmerja človeško življenje in delo? Ali se mu prav nič ne upira ta neverjetni logični skok, da bi po njegovi karakterizaciji svetovnega nazora morali prav za prav vsi, ki so se le dotaknili sfere istih izmov, ravnati v tem konkretnem primeru prav tako kakor je Ž.? Navzlic svoji, drugače šolani miselnosti bi pač moral pojmiti, da so taki izmi le krhka pomagala, ki jim nikakor ni mogoče pripisovati aprioristične funkcije v človeškem nehanju. Dà, da so po največkrat le prazen nič, suha špekulacija, ker so dejanja ljudi mnogo izraziteje fundirana v celotni človeški naravi kakor pa v nazoru.

Prav ista enostranost in natezanje živega človeka na mrtvo kopito dogmatične učenosti očitujejo trditve o Ž. estetiki. Artizem in žonglerstvo sta L. poglavitna znaka Ž. poezije! Vrhu tega sta oba pojava krščena na tak način, da veš, da imaš opravka z nečem manjvrednim. Kje daleč zadaj je ostala L. modra beseda za to poezijo, za njeno svetlo lepoto, za njeno intimnostjo in njeno solnčno iskrenostjo! Kako mračna in pusta je ta znanost, ki daleč od vsega živega plete in veže nitke svojega neprijaznega računa! In kako velika, zelo velika je L. zmota, ko pravi, „da je šel umetniški izraz slovenske literature po letu 1920 zelo visoko, celo zelo zelo visoko, da, celo tako visoko, da bomo prisiljeni vzeti le najvišje vrhove njegove lirike, če bomo hoteli meriti višino tega izraza (str. 322)“!

Toda vrnimo se k zgornjemu jedru! L. je skušal zavreči Župančičeve trditve na ta način, da je naskočil človeka, njegov krog, s katerim ga nekako družijo njegovo mišljenje, in pa njegov svobodni pogled na svet, da bi preko osebe udaril po svetovnem nazoru samem. V luči tega namena je njegova polemika zgrešena, ker je pristrastna in ne do kraja iskrena. Če odlučimo znanstveni videz, imamo pred seboj pri nas že dobro poznan obrazec polemike, ki nima spoštovanja ne pred kvaliteto dela, ne pred svobodnim, tudi za ceno dvomov in bolečine snujočim duhom. Prav je sicer in potrebno, da korigiramo vse, kar se nam zdi v javnem življenju narobe in krivo, prav je, da sodimo ostro, kakor tudi, da z analizo dejstev poskušamo osvetliti njihov izvor — toda naše žitje ne more imeti nobenega haska od takih enostranskih, nasilnih miselnih konstrukcij, še manj pa od sovražno pisanih in nepremišljeno žaljivih. Te gredo mimo pravega namena, te so le zrcalo tistega, ki jih je tako zgrešene napisal.

F e r d o K o z a k .